

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№3

2026
MART

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google
Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 276 sahifa.
2026-yil, mart

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

KORXONALARDA ICHKI AUDIT TIZIMINING BOSHQARUV QARORLARI QABUL QILISHDAGI O'RNI	24
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
FISKAL SIYOSAT SAMARADORLIGI VA SOLIQ TUSHUMLARI DINAMIKASI: O'ZBEKISTON MISOLIDA ILMIY TAHLIL	30
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI KELITIRIB CHIQUARUVCHI ASOSIY OMILLAR HAMDA IQTISODIYOTGA TA'SIRI	37
Toxtabayev Oybek Odilovich	
QISHLOQ XO'JALIGI OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA ZAMONAVIY BOSHQARUV	42
Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
O'ZBEKISTON GLOBAL-IQTISODIY RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O'RNI	48
Kuvatova Oliya Sheraliyevna	
QURILISH SANOATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING IQTISODIY MOHIYATI VA ULARNI KAPITAL BOZORI INSTRUMENTLARI ORQALI MOLIALASHTIRISH IMKONIYATLARI.....	54
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
IQTISODIY ISLOHOTLAR DAVRIDA TIJORAT BANKLARINING INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING OMILLARI	61
Yangiboyev F.B.	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI ERTA ANIQLASH VA BOSHQARISHNING INTEGRATSIYALASHGAN RISK-INDEKS MODEL I	68
Kalandarov Abdulla Baxtiyorovich, Rajabov Shoxrux Suvon o'g'li	
RUX VA QO'RG'OSHINNI SELEKTIV AJRATIB OLISHNI KOMBINATSIYALASH TEXNOLOGIYASI VA NAZARIYASI.....	74
Eshonqulov Uchqun Xudaynazar o'g'li, Haqberdiyev Dilshod Qodir o'g'li	
UY-JOY QURILISHI HAJMINI UZOQ MUDDATLI PROGNOZLASHDA EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH	81
Qidirniyazov Ajiniyaz Sherniyazovich	
O'ZBEKISTONDA BOG'DORCHILIKNI RIVOJLANTIRISHDA IQLIM VA TABIIY OFATLAR NATIJASIDA YETKAZILDAN TALOFATLARNI DAVLAT TOMONIDAN KOMPENSATSIYA QILISH MEKANIZMI.....	85
Sattorov Orifjon Boymurodovich	
AHOLI MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH MEKANIZMLARI.....	90
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li	
O'ZBEKISTON QURILISH SANOATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING RIVOJLANISH DINAMIKASI VA TENDENSIYALARI	96
Musaeva Aynura Abayxolievna	
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF SOCIAL INFRASTRUCTURE TRANSFORMATION IN THE CONTEMPORARY ENVIRONMENT.....	104
Normurodov Khusan Eshmakhmatovich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING INVESTITSION FAOLLIGINI BAHOLASH YO'LLARI	108
Begamov S.X.	
DEBITORLIK QARZLARINING STRATEGIK BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL QILISH YO'NALISHLARI	112
Normatova Gulmira Xayrullaevna	

SOLIQLARNI PROGNOZLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH AMALIYOTI TAHLILI.....	118
Ergashov Jamshid Ashurovich	
MEHNAT XARAJATLARI HISOB: NAZARIY ASOSLAR, USULLAR VA BOSHQARUVDA AHAMIYATI.....	126
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
KORPORATIV XIZMATLARNING BANK FOYDASIGA TA'SIRI: KOMISSION VA FOIZLI DAROMADLAR TAHLILI	131
Qurbonov Abror Abdullayevich	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING INSTITUTSIONAL VA TASHKILY MEXANIZMLARI	136
Djamalov G'ofir Oribjanovich	
OCHIQLIK INDEKSI VA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH SAMARADORLIGI: O'ZBEKISTON TAJRIBASINING INSTITUTSIONAL TAHLILI	144
Dilshod Pulatov, Uchqun Abdug'aniyev	
DUNYO SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIVAVIY HOLATI VA NATIJALARI TAHLILI	153
Alimov Baxodir Batirovich	
QISHLOQ HUDUDLARIDA XIZMAT KO'RSATISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI.....	160
Yuldashova Nilufar Ziyabayevna	
QURILISH TASHKILOTLARIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INNOVATSION USULLARI	164
Muxibova Guli Yarkinovna, Sharifxodjayeva Odina Ulug'bek qizi	
AXBOROT-RESURS MARKAZLARINING TA'LIM JARAYONIGA TA'SIRINI BAHOLASH	168
Pirmedova Xayitgul Muxammedovna	
IJTIMOY HIMOYA QAMROVINI KENGAYTIRISH MEXANIZMLARI: XALQARO TAJRIBA VA INSTITUSIONAL YONDASHUVLAR	173
Bafoyev Farrux Jo'raqulovich	
KORXONALARDA AI-DRIVEN "DECISION SUPPORT SYSTEMS" (DSS)NI JORIY ETISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	181
Mardanova Ra'no	
STRENGTHENING THE FINANCING OF FAMILY-OWNED ENTERPRISES IN UZBEKISTAN THROUGH BANK CREDIT	186
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Ibadullaeva Asal Ulugbek qizi	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA DAVLAT BOSHQARUV TIZIMLARINI RAQAMLASHTIRISH	192
Aytmuratov Qutlimurat Jalgasovich	
ATTRACTING INVESTMENTS FROM FINANCIAL MARKETS AND FACTORS INFLUENCING THE INCREASE OF THEIR ATTRACTIVENESS	196
Kholov Sherali Akhrorboyevich	
MARKAZIY OSIYODA TRANSCHEGARAVIY SUV RESURSLARINI BOSHQARISH VA ADOLATLI TAQSIMLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI.....	200
Matkarimov Mansur	
XALQARO XIZMATLAR SAVDOSIDA TIBBIY TURIZMNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	206
Farxodova Shohnova Umidbek qizi	
BANK XIZMATLARI SIFATINI BAHOLASHNING KO'P OMILLI INDIKATORLARI TIZIMI	213
Ibroximov Iloxomjon Shavkatjon o'g'li	
SANOAT KORXONALARINI IQTISODIY FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI	219
Tillayeva Barno Ramiziddinova	
NOTIJORAT TASHKILOTLAR FAOLIYATIDA AUDITORLIK TEKSHIRUVI VA AUDITORLIK HISOBOTLARINING O'ZIGA XOSLIGI	224
Xolmirmayev Ulug'bek Abdulazizovich, Ubaydullayev Toxirjon Abdullajanovich	

ЦИФРОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ РЕИНТЕГРАЦИИ ВОЗВРАЩАЮЩИХСЯ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ: МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ КЫРГЫЗСТАНА.....	230
Амантурова Дилбара Кыдыкбековна	
РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В ЯЗЫКОВОЙ ПОДГОТОВКЕ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ.....	237
Асрарова М.У.	
О СКОРИНГОВЫХ МЕТОДАХ ЭКСПРЕСС-АНАЛИЗА ДОХОДНОСТИ АКЦИЙ УЗБЕКСКИХ ЭМИТЕНТОВ.....	242
Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
UY-JOY QURILISHIDA ESKROU MEXANIZMLARINI JORIY ETISH ORQALI INVESTITSION XAVFSIZLIK VA MOLIYAVIY SHAFFOFLIKNI TA'MINLASH	247
Karimov Inomjon Ortikbaevich	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNESNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MASALALARI	254
Kamoliddinov Ilxomjon Muxammadjonovich, Kobilov Murod Vakkosovich	
TIJORAT BANKLARI RAQOBATBARDOSHLIGINING MOLIYAVIY BARQARORLIK KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRINI BAHOLASH.....	259
Axmedov Toxirjon Xasanjon o'g'li	
SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ENERGETIKA VA ISHLAB CHIQARISH SALOHİYATINING ROLI	264
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li	
TIJORAT BANKLARIDA KOMPLAENS-NAZORAT TIZIMI ORQALI RISKLARNI SAMARALI BOSHQARISH	270
Fayziyev Sherzod Djunaydilloyevich	

TIJORAT BANKLARIDA KOMPLAENS-NAZORAT TIZIMI ORQALI RISKLARNI SAMARALI BOSHQARISH

Fayziyev Sherzod Djunaydilloyevich

Toshkent davlat iqtisodiy universiteti mustaqil tadqiqotchisi

ORCID: [0009-0004-5121-9261](https://orcid.org/0009-0004-5121-9261)

E-mail: sh.fayziyev-2025@yandex.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola tijorat banklarida risklarni boshqarish va moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda komplaens-nazorat tizimining ahamiyatini o'rganadi. Tadqiqotda zamonaviy bank amaliyotida risklarni aniqlash, baholash, monitoring qilish va kamaytirish jarayonlari, shuningdek, komplaens mexanizmining korporativ boshqaruv hamda ichki nazorat tizimi bilan integratsiyasi tahlil qilinadi. Maqola ilmiy va amaliy nuqtai nazardan komplaens tizimini rivojlantirish va uning bank faoliyatidagi samaradorligini oshirishga qaratilgan tavsiyalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, risklarni boshqarish, komplaens-nazorat, bank risklari, risk-menejment, ichki nazorat, moliyaviy barqarorlik, bank boshqaruvi.

Abstract. This article examines the importance of the compliance control system in risk management and ensuring financial security in commercial banks. The study analyzes the processes of risk identification, assessment, monitoring, and mitigation in modern banking practice, as well as the integration of compliance mechanisms with corporate governance and internal control systems. The article provides scientific and practical recommendations aimed at developing the compliance system and improving the effectiveness of banking operations.

Keywords: commercial banks, risk management, compliance control, banking risks, risk management system, internal control, financial stability, bank governance.

Аннотация. В статье исследуется значение системы комплаенс-контроля в управлении рисками и обеспечении финансовой безопасности коммерческих банков. В исследовании анализируются процессы выявления, оценки, мониторинга и снижения рисков в современной банковской практике, а также интеграция механизма комплаенса с системой корпоративного управления и внутреннего контроля. В статье представлены научно-практические рекомендации, направленные на развитие системы комплаенс-контроля и повышение эффективности банковской деятельности.

Ключевые слова: коммерческие банки, управление рисками, комплаенс-контроль, банковские риски, риск-менеджмент, внутренний контроль, финансовая устойчивость, банковское управление.

KIRISH

Jahon moliya tizimida globallashuv jarayonlarining tezlashuvi, moliyaviy bozorlarning integratsiyalashuvi hamda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi tijorat banklari faoliyatida risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish zaruratini yanada oshirmoqda. Zamonaviy bank tizimida moliyaviy operatsiyalar hajmining ortishi, xalqaro moliyaviy aloqalarning kengayishi hamda bank faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazaning murakkablashuvi sharoitida komplaens-nazorat tizimining samarali faoliyat yuritishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy tijorat banklari faoliyatida risklarni boshqarish va moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu jarayon risklarni aniqlash, baholash, monitoring qilish hamda ularni kamaytirishga qaratilgan choralarni o'z ichiga oladi. Bazel bank nazorati qo'mitasi tavsiyalariga ko'ra, samarali risk-menejment tizimi bankning korporativ boshqaruvi, ichki nazorat hamda komplaens-nazorat mexanizmi bilan uzviy bog'liq bo'lishi lozim.

Komplaens-nazorat, ya'ni bank faoliyatining amaldagi qonunchilik, xalqaro standartlar va ichki siyosat talablariga muvofiqligini ta'minlash tizimi, banklarda huquqiy, operatsion hamda reputatsion risklarni oldindan aniqlash va ularni samarali boshqarishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, komplaens xizmati strategik qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etib, bankning barqaror va samarali faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi.

Komplaens-nazorat tizimi bank faoliyatining amaldagi qonunlar, xalqaro standartlar, ichki korporativ siyosat hamda etik me'yorlarga muvofiqligini ta'minlashga qaratilgan boshqaruv mexanizmi sifatida shakllantiriladi. Ushbu tizim banklarda huquqiy, operatsion, reputatsion hamda moliyaviy risklarni minimallashtirishga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mazkur masalaning nazariy va metodologik jihatlarini xorijiy iqtisodiy maktablarda keng o'rganilgan. Xususan, bank risklarini boshqarish, moliyaviy nazorat mexanizmlari hamda komplaens tizimining institutsional asoslari Talaoui Y. [2] va Nyanga C. [3] tomonidan ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Keyinchalik Fahey L. [4], Dun Markusen va Jon Danning tadqiqotlarida korporativ boshqaruv hamda risk-menejment tizimlari yanada takomillashtirilgan. Ushbu yondashuvlar banklarda risklarni tizimli tahlil qilish, moliyaviy operatsiyalarni nazorat qilish hamda strategik qarorlarni axborot asosida qabul qilish imkonini beradi.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlarida Beshmkov M.A. [6], Isayeva N.A. [7], Serebryakova T.Yu. [8] va boshqa olimlar banklarning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, risklarni erta aniqlash hamda ularni samarali boshqarish mexanizmlarini rivojlantirish masalalarini tadqiq qilgan. Shuningdek, moliyaviy monitoring, shubhali operatsiyalarni aniqlash va komplaens-nazoratning tashkiliy-uslubiy asoslari ham yoritilgan.

Mahalliy olimlar — Burxanov A.U. [12], Abulqosimov X.P. [13], Pardayev M.K., Aminov Z.Yu. [14] — bank tizimining barqarorligi, moliyaviy xavfsizlik hamda korporativ boshqaruv samaradorligini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratgan. Shu bilan birga, tijorat banklarida komplaens-nazorat tizimini kompleks qo'llash, uni zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalash hamda metodologik modellarini rivojlantirish masalalari yetarli darajada o'rganilmagan.

Shu sababli tijorat banklarida komplaens-nazorat tizimidan samarali foydalanish, risklarni baholash va prognozlash uchun ilmiy asoslangan metodologiyani takomillashtirish dolzarb ilmiy hamda amaliy vazifa sifatida e'tirof etiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda tijorat banklarida risklarni boshqarish va moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda komplaens-nazorat tizimining ahamiyatini o'rganishga qaratilgan kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy hodisa va jarayonlarni tizimli hamda qiyosiy tahlil qilish usullari asosida o'rganildi.

Avvalo, nazariy tahlil usuli orqali bank risklari, risk-menejment tizimi, komplaens-nazorat mexanizmlari hamda ularning korporativ boshqaruv tizimi bilan o'zaro bog'liqligi bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari, xalqaro moliya institutlari tavsiyalari hamda bank faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi. Bu esa tadqiqotning nazariy asoslarini shakllantirish hamda komplaens-nazorat tizimining bank faoliyatidagi rolini ilmiy jihatdan asoslash imkonini berdi.

Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil usuli yordamida xalqaro bank amaliyotida qo'llanilayotgan risklarni boshqarish va komplaens tizimlari O'zbekiston bank tizimi tajribasi bilan solishtirildi. Statistik tahlil usuli orqali bank sektorida risklar dinamikasi, kiberxavf darajasi va uchinchi tomon bilan bog'liq risklarning o'zgarish tendensiyalari o'rganildi. Shuningdek, tizimli yondashuv asosida komplaens-nazorat tizimining tarkibiy elementlari — ichki nazorat, risk-menejment, kiberxavfsizlik monitoringi hamda korporativ boshqaruv mexanizmlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilindi.

Olingan natijalarni umumlashtirish jarayonida iqtisodiy-mantiqiy tahlil va ilmiy abstraksiya usullaridan foydalanildi. Ushbu metodologik yondashuv tijorat banklarida komplaens-nazorat tizimini takomillashtirish, risklarni boshqarish samaradorligini oshirish hamda bank faoliyatining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga qaratilgan ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

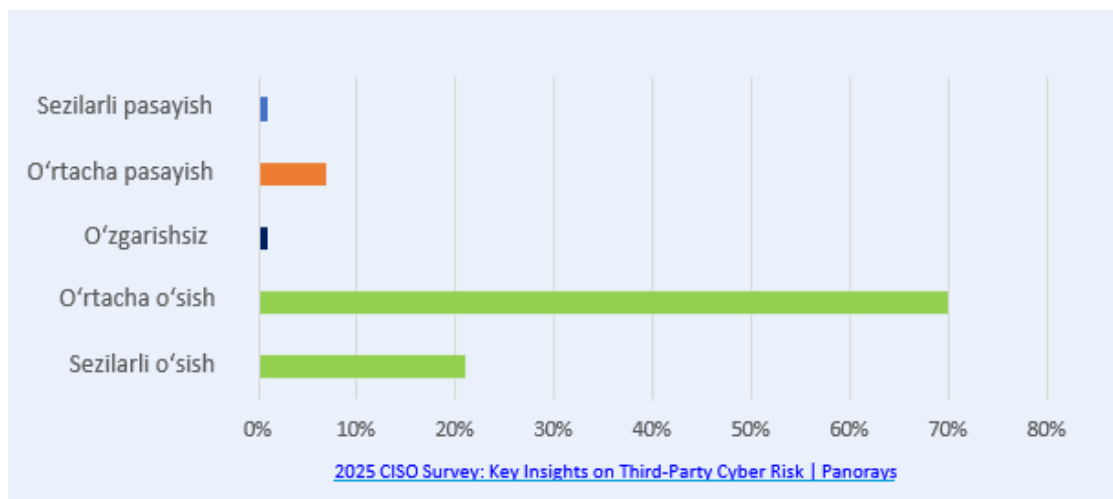
TAHLIL VA NATIJALAR

Zamonaviy bank amaliyotida risklarni boshqarish kompleks yondashuv asosida amalga oshiriladi va u risklarni aniqlash, baholash, monitoring qilish hamda ularni kamaytirishga qaratilgan choralarni ishlab chiqish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Bazel bank nazorati qo'mitasi tavsiyalariga muvofiq, samarali risk-menejment tizimi bankning korporativ boshqaruv, ichki nazorat tizimi hamda komplaens-nazorat mexanizmi bilan uzviy bog'liq bo'lishi lozim. Shu nuqtai nazardan komplaens-nazorat tizimi banklarda risklarni boshqarishning muhim institutsional mexanizmi sifatida qaraladi.

Komplaens (inglizcha “compliance”) – bu “moslik” yoki “talablarga rioya qilish” degan ma’noni anglatadi. Bank tizimida komplaens-nazorat faoliyati qonunchilik, xalqaro standartlar hamda ichki korporativ siyosat talablariga muvofiqlikni ta’minlashga qaratilgan. Tizimning samarali faoliyat yuritishi uchun uning tashkiliy tuzilmasi mustaqillik, xolislik va shaffoflik tamoyillariga asoslanishi, shuningdek, bank boshqaruv organlari bilan uzviy hamkorlikda strategik qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etishi muhimdir.

Zamonaviy bank tizimida komplaens-nazorat risk-menejment mexanizmining ajralmas qismi hisoblanadi. U bank faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo’lgan huquqiy, operatsion hamda reputatsion risklarni erta aniqlash va ularni samarali boshqarishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, komplaens-nazorat tizimi bankning barqaror va samarali faoliyat yuritishini ta’minlashga ko’maklashadi.

Mazkur diagrammada 2025-yilgi CISO Survey (Panorays) natijalariga ko’ra tashkilotlarda uchinchi tomon (third-party) kiberxavf darajasining o’zgarish tendensiyalari foizlarda aks ettirilgan. Diagramma natijalariga ko’ra respondentlarning asosiy qismi kiberxavf darajasi oshganini qayd etgan.

1-rasm.Uchinchi tomon ishtirokidagi kiberhujumlar tendensiyasi

Diagramma tahliliga ko’ra, respondentlarning taxminan 70 foizi uchinchi tomon bilan bog’liq kiberxavflar o’rtacha darajada oshganini bildirgan. Bu ko’rsatkich tashkilotlar faoliyatida raqamli hamkorlik, outsourcing xizmatlari hamda IT infratuzilmasining kengayishi natijasida tashqi risklarning ortib borayotganini anglatadi. Shuningdek, respondentlarning qariyb 22 foizi kiberxavflar sezilarli darajada oshganini qayd etgan. Bu holat axborot xavfsizligi tizimlarini yanada takomillashtirish hamda uchinchi tomon bilan ishlash jarayonlarida nazorat mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini ko’rsatadi.

Aksincha, respondentlarning kichik qismi — taxminan 8 foizi — kiberxavf darajasi o’rtacha pasayganini bildirgan, juda oz qismi esa sezilarli pasayish yoki o’zgarishsiz holatni qayd etgan. Bu esa global iqtisodiy sharoitda kiberxavflar umumiy tendensiya sifatida ortib borayotganini ko’rsatadi.

Mazkur natijalarni “Tijorat banklarida risklarni boshqarishda komplaens-nazorat tizimini takomillashtirish masalalari” mavzusi bilan bog’laydigan bo’lsak, bank sektorida uchinchi tomon bilan ishlash (fintech kompaniyalar, IT xizmat ko’rsatuvchilar, to’lov tizimlari operatorlari, bulutli xizmatlar provayderlari va boshqalar) jarayonida operatsion, kiber hamda komplaens risklari sezilarli darajada ortib borayotganini ko’rish mumkin. Banklar faoliyati yuqori darajada tartibga solinadigan soha bo’lganligi sababli, uchinchi tomon bilan bog’liq har qanday xavf moliyaviy barqarorlik, mijozlar ma’lumotlari xavfsizligi hamda bank obro’siga ta’sir ko’rsatishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, diagrammada aks etgan natijalar tijorat banklarida komplaens-nazorat tizimini yanada kuchaytirish zaruratini ilmiy jihatdan asoslaydi. Xususan, banklarda uchinchi tomon bilan ishlash jarayonini nazorat qilish uchun risklarni identifikatsiya qilish, monitoring qilish hamda baholashga qaratilgan integratsiyalashgan komplaens mexanizmlarini joriy etish muhim hisoblanadi. Bunda ichki audit tizimi, kiberxavfsizlik monitoringi, regulativ talablar monitoringi hamda risklarni baholashning raqamli platformalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi iqtisodiy sharoitda banklarda komplaens-nazorat tizimini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Tijorat banklarida komplaens-nazorat tizimini takomillashtirish bank faoliyatining shaffofligi, moliyaviy barqarorligi hamda risklarni samarali boshqarishni ta’minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, banklarda komplaens xizmatining institutsional mustaqilligini ta’minlash alohida ahamiyatga ega. Komplaens xizmati bankning mustaqil strukturaviy bo’linmasi sifatida faoliyat yuritishi va bevosita bank kuzatuv

kengashi yoki yuqori boshqaruv organlariga hisobot berishi zarur. Bu esa komplaens nazoratining xolis, shaffof va samarali amalga oshirilishini ta'minlaydi hamda bank faoliyatida qonunchilik talablariga rioya etish darajasini oshiradi.

Shuningdek, bank faoliyatida zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish komplaens nazoratining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xususan, sun'iy intellekt asosida tranzaksiyalar monitoringini amalga oshirish, shubhali moliyaviy operatsiyalarni avtomatik aniqlash hamda katta ma'lumotlar (Big Data) asosida risklarni kompleks tahlil qilish imkoniyatlari komplaens tizimini yangi bosqichga olib chiqadi. Mazkur texnologiyalar banklarda moliyaviy operatsiyalar ustidan uzluksiz nazoratni ta'minlash, potensial xavflarni erta bosqichda aniqlash hamda ularning oldini olishga xizmat qiladi.

Komplaens tizimining samaradorligi faqat nazorat mexanizmlarining mavjudligi bilan emas, balki bank xodimlarida shakllangan korporativ madaniyat bilan ham chambarchas bog'liqdir. Shu sababli tijorat banklarida komplaens madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda bank xodimlari uchun komplaens talablari bo'yicha muntazam o'quv-treninglar tashkil etish, korporativ etik kodeksni joriy qilish hamda manfaatlar to'qnashuvini boshqarish tizimini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada bank xodimlarining qonunchilik talablari va ichki me'yoriy hujjatlarga rioya etish darajasi oshadi, bu esa bank faoliyatining shaffofligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tijorat banklarida komplaens-nazorat tizimini takomillashtirishda xalqaro standartlarni joriy etish ham muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Jumladan, Bazel III standartlari, FATF tavsiyalari hamda ISO 37301 komplaens menejment tizimi standarti banklarda risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash hamda xalqaro moliya bozorlarida ishonchni oshirishga xizmat qiladi. Ushbu standartlarni amaliyotga joriy etish banklarda ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirish bilan birga, moliyaviy operatsiyalarning qonuniyligi va shaffofligini ta'minlashga imkon yaratadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston bank tizimida risklarni boshqarish hamda komplaens-nazorat tizimini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, Markaziy bank tomonidan tijorat banklarida risk-menejment, ichki nazorat hamda komplaens tizimlarini takomillashtirishga qaratilgan qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Shu bilan birga, amaliyotda tizimni yanada rivojlantirishga doir ayrim vazifalar ham mavjud. Ular komplaens xizmatlarining institutsional mustaqilligini kuchaytirish, komplaens sohasida yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash, raqamli komplaens texnologiyalarini keng joriy etish hamda integratsiyalashgan risk-menejment tizimini yanada rivojlantirish zarurati bilan bog'liqdir. Mazkur yo'nalishlarda amalga oshiriladigan chora-tadbirlar tijorat banklarida komplaens-nazorat tizimini strategik boshqaruvning muhim elementi sifatida rivojlantirishga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Zamonaviy tijorat banklarida globallashuv jarayonlari, moliyaviy bozorlarning integratsiyalashuvi hamda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish zaruratini kuchaytirmoqda. Komplaens-nazorat tizimi bank faoliyatining qonuniyligi, xalqaro standartlar hamda ichki korporativ siyosat talablariga muvofiqligini ta'minlaydigan muhim institutsional mexanizm sifatida ajralib turadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, samarali komplaens tizimi banklarda huquqiy, operatsion, reputatsion hamda moliyaviy risklarni erta aniqlash, monitoring qilish va kamaytirish imkonini beradi. Shu bilan birga, bank faoliyatida uchinchi tomon bilan ishlash, fintech kompaniyalari, IT xizmat ko'rsatuvchilar hamda bulutli xizmat provayderlari bilan bog'liq kiber va operatsion risklar sezilarli darajada ortib bormoqda. Bu esa komplaens nazoratini yanada kuchaytirishni, risklarni identifikatsiya qilish, baholash hamda monitoring qilish mexanizmlarini integratsiyalashgan holda joriy etishni talab qiladi.

Komplaens tizimining samaradorligi faqat nazorat mexanizmlarining mavjudligi bilan emas, balki bank xodimlarida shakllangan komplaens madaniyati bilan ham bog'liqdir. Shu sababli muntazam treninglar o'tkazish, etik kodekslarni joriy etish hamda manfaatlar to'qnashuvini boshqarish tizimini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar — sun'iy intellekt, Big Data va avtomatlashtirilgan monitoring platformalari — komplaens tizimini yangi bosqichga olib chiqib, moliyaviy operatsiyalar ustidan uzluksiz nazoratni ta'minlash imkonini beradi.

Shuningdek, xalqaro standartlar (Bazel III, FATF tavsiyalari, ISO 37301) hamda mahalliy normativ-huquqiy bazani joriy etish banklarda risklarni boshqarish, moliyaviy barqarorlik va shaffoflikni oshirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda tijorat banklarida komplaens tizimini rivojlantirish jarayonida institutsional mustaqillikni mustahkamlash, malakali mutaxassislar tayyorlash hamda zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish muhim yo'nalishlar sifatida qaralmoqda.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida komplaens-nazorat tizimini takomillashtirish strategik boshqaruvning muhim elementi bo'lib, banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, risklarni samarali boshqarish hamda xalqaro moliya bozorlarida ishonchni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. The Business Research Company. *Chemicals Global Market Report*. – Available at: <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/chemicals-global-market-report>
2. Talaoui, Y., Kohtamäki, M. (2020). 35 years of research on business intelligence process: A synthesis of a fragmented literature // *Management Research Review*. – Vol. ahead-of-print. DOI: <https://doi.org/10.1108/MRR-07-2020-0386>
3. Nyanga, C., Pansiri, J., Chatibura, D. (2019). Enhancing competitiveness in the tourism industry through the use of business intelligence: A literature review // *Journal of Tourism Futures*. – Vol. 6, No. 2. – Pp. 139–151. DOI: <https://doi.org/10.1108/JTF-11-2018-0069>
4. Fahey, L. (2007). Connecting strategy and competitive intelligence: Refocusing intelligence to produce critical strategy inputs // *Strategic Direction*. – Vol. 23, No. 4. DOI: <https://doi.org/10.1108/sd.2007.05623dad.003>
5. Platt, W. *Strategic Intelligence Production: Basic Principles*. – New York: Frederic A. Praeger, 1957.
6. Бещмков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития // *Менеджмент в России и за рубежом*. – 2000. – № 2. – С. 7–17.
7. Исаева Н.А. Экономическая безопасность предприятия // *Вестник Екатеринбургского института*. – 2009.
8. Устинова Л.Н. Экономическая безопасность предприятия: анализ, структура, модель // *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*. – 2011. – № 45(138). – С. 67–71.
9. Серебрякова Т.Ю. Сущность и подходы к определению экономической безопасности предприятий // *Вестник НГУЭУ*. – 2015.
10. Корелин В.В. Инструменты обеспечения экономической безопасности промышленного предприятия. – 2016.
11. Доронин А.И. *Бизнес-разведка*. – Москва: Ось-89, 2010. – 704 с.
12. Лемке Г.Э. *Коммерческая разведка для конкурентного превосходства*. – Москва: Московская финансово-промышленная академия, 2011. – 352 с.
13. Сатлер В.В. Использование конкурентной разведки для повышения конкурентоспособности предприятия [Электронный ресурс] // *Актуальные вопросы экономических наук*. – 2009. – С. 170–175.
14. Burhanov A.U. *Moliyaviy xavfsizlik. O'quv qo'llanma*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. – 164 b.
15. Abulqosimov X.P. *Iqtisodiy xavfsizlik*. – Toshkent: Akademiya, 2006. – 111 b.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100